

- CAVALLI, G. G. (2021): *Ra cittara zeneise*. Toso, F. (a cura di). Alessandria: Edizioni dell'Orso.
- GUASONI, A. / TOSO, F. (2010): *Il genovese in tasca*. Chivasso (TO): Assimil Italia.
- TOSO, F. (1997): *Grammatica del genovese. Varietà Urbana e di Koiné*. Recco (GE): Le Mani.
- TOSO, F. (2004): *Dizionario etimologico storico tabarchino*, vol. 1. *a-cüžò*. Recco (GE): Le Mani.
- TOSO, F. (2008): *Linguistica di aree laterali ed estreme*. Recco (GE): Le Mani.
- TOSO, F. (2008): *Le minoranze linguistiche in Italia*. Bologna: il Mulino.
- TOSO, F. (2009): *La letteratura ligure in genovese e nei dialetti locali: profilo, storico e antologia*, 7 voll. Recco (GE): Le Mani.
- TOSO, F. (2012): *La Sardegna che non parla sardo*. Cagliari: Cuec.
- TOSO, F. (2015a): *E restan forme. Versci 1981-1990*. Genova: Zona [*E restan forme*].
- TOSO, F. (2015b): *Parole e viaggio. Itinerari nel lessico italiano tra etimologia e storia*. Cagliari: CUEC.
- TOSO, F. (2015): *Piccolo Dizionario Etimologico Ligure. L'origine, la storia e il significato di quattrocento parole a Genova e in Liguria*. Genova: Zona.
- TOSO, F. (2019a): «Lavori in corso: il *Dizionario Etimologico Storico Genovese e Ligure*», in Toso, F. (a cura di): *Il patrimonio linguistico storico della Liguria: attualità e futuro*. Savona: InSedicesimo, pp. 101-114.
- TOSO, F. (2019b): *Navegante. Poexie 2014-2019*. Genova: Zona.
- TOSO, F. (2023a): *Dizionario Etimologico Storico Genovese e Ligure (DESGEL). Fascicolo di saggi: Lettera N*. GALIÑANES GALLÉN, M. / TOSO, M. (a cura di). Alessandria: Edizioni dell'Orso.
- TOSO, F. (2023b): «Lessico storico e fraseologia: l'apporto del *DESGEL* all'impresa del *GEPHRAS*», in AUTELLI, E. / KONECNY, C. / LUSITO, S. (a cura di): *Dialektale und zweisprachige Phraseographie – Fraseografia dialettale e bilingue – Fraseografia dialectal y bilingüe*. Tübingen: Edition Julius Groos im Stauffenburg-Verlag [Reihe Sprachkontraste und Sprachbewusstsein 6], pp. 93-102.
- TOSO, F. / OLGIATI, G. (2017): *Il genovese. Storia di una lingua*. Genova: SAGEP.

Simposi sobre l'obra d'Eduard Artells i Bover (1903-1971) (Barcelona, 10 de novembre de 2023). — El Simposi sobre l'obra d'Eduard Artells i Bover (1903-1971) se celebrà el 10 de novembre de 2023 a l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), coorganitzat per la Societat Catalana de Llengua i Literatura (SCLL), el projecte de recerca PID2021-128279NB-I00 i el Grup de Recerca en Història de la Llengua Catalana de l'Època Contemporània, amb la col·laboració del Departament de Filologia Catalana de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). Aquest simposi tenia com a objectiu analitzar i reconèixer la tasca d'Eduard Artells com a docent, corrector, divulgador i traductor. Nicolau Dols, president de la Secció Filològica de l'IEC, i Daniel Casals, president de la Societat Catalana de Llengua i Literatura, inauguraren aquesta trobada i, a continuació, es pronunciaren sis ponències i una conversa.

En la primera ponència, Daniel Casals (UAB, SCLL) se centrà en la tasca d'Eduard Artells com a docent, fins a l'arribada de la dictadura franquista. Destacà una de les primeres ocasions en què Artells coincidí amb Pompeu Fabra: el 1929, quan el primer guanyà un concurs de correcció de textos que el segon dirigí al diari *La Publicitat*. Els mèrits demostrats per Artells en el domini de la norma lingüística li permeteren treballar, a partir del 1931 a proposta de Fabra mateix, com a professor a l'Extensió d'Ensenyament Tècnic de la Generalitat de Catalunya. El 1932 Eduard Artells s'integrà a l'Oficina de Revisió d'Originals de l'Institut d'Estudis Catalans i el 1934 fou inclòs en el Cens de Professors de Català creat pel Govern. Casals hi afegí que, durant el període republicà, Artells impartí cursos de llengua arreu del territori català amb l'objectiu d'estendre socialment la normativa.

Mar Massanell (UAB, IEC) es referí a la faceta d'Artells com a autor de dos diccionaris bilingües, *Vocabulari castellà-català abreujat* (1958) i *Vocabulari català-castellà abreujat* (1961), i com a divulgador lingüístic en els dos volums que conformen *Llenguatge i gramàtica* (1969 i 1971). Massanell parlà dels criteris de selecció que Artells feu servir per a les entrades dels diccionaris bilingües. Seguidament, explicà la distribució temàtica en capítols que Artells havia seguit a *Llenguatge i gramàtica*, que conté els articles que ell mateix va escriure per a la columna homònima de *Serra d'Or*.

Josep V. Garcia Raffi (UV) parlà de l'estudi que havia dut a terme amb Anna Devís sobre els tres volums de les *Lectures escollides* (1962, 1965 i 1969), signats per Eduard Artells i Joan Triadú. Aquests llibres contenen una selecció de textos de prosistes catalans pensada per als cursos d'ensenyament del català. Garcia Raffi s'aproximà a l'autor i l'obra, i, a continuació, analitzà el text i les notes lingüístiques, els temes tractats i les notes bibliogràfiques.

El corrector i escriptor Àlvar Valls donà testimoni de les relacions personals i professionals que mantingué amb Eduard Artells i manifestà el respecte i l'estimació que li tenia. Es conegueren a *Serra d'Or* l'any 1964 i conservaren una llarga amistat fins al dia de la seua mort, període durant el qual rebé el seu mestratge. Valls, que anomenà Artells «mestre i avi», explicà jocs de paraules recurrents en Artells i anècdotes personals, en relatà el vessant més jocós i es referí als malnoms amb què Joan Fuster i Terenci Moix s'hi havien referit.

Josep Àngel Cano (UV) se centrà en la polèmica entre Joan Fuster i Eduard Artells. Exemplificà els límits i la funció del corrector a partir de fragments confegits per l'escriptor de Sueca. Cano explicà, més particularment, que Fuster no estava d'acord amb el fet que *clero* no aparegués al diccionari, malgrat que hi consta *clerical* i derivats. Així, Fuster atacava l'«ultraconservadurisme granític de les nostres vestals acadèmiques». La controvèrsia que emprengueren Fuster i Artells es pogué llegir en sis articles de *Serra d'Or*, publicats entre 1970 i el traspàs del corrector, el gener de 1971.

L'escriptor i crític literari Joan Josep Isern revelà com tingué notícia de la figura d'Eduard Artells, de qui digué que havia estat irreductible i necessari. S'hi interessà, en primer lloc, a partir de la polèmica amb Terenci Moix, iniciada el novembre de 1970 amb l'article a *TeleEXPRES* «¡Ay, Maese Artells, no me toquéis el voraviu!», que Artells respongué amb un joc de paraules a *Serra d'Or* «Nosaltres, moixoní. Plau-te Terenci?». En segon lloc, s'hi aproximà també mitjançant la tasca que emprengueren Artells i Triadú per a la recuperació de la llengua catalana durant la dictadura franquista, una època en què tots dos participaren en la creació de la Junta Assessora per als Estudis de Català (JAEC).

El col·loqui entre Albert Jané (IEC) i Joaquim Arenas (SEDEC, 1983-2003), moderat per Joan Josep Isern, se centrà en el record d'Eduard Artells. Arenas exposà que a partir de la col·laboració a Òmnium Cultural a finals dels anys seixanta tingué una relació curta però intensa amb Artells i, seguidament, destacà la tasca d'Artells i Triadú en el manteniment de la llengua catalana. Al seu torn, Albert Jané parlà de la participació d'Artells al tribunal dels exàmens de català del curs mitjà i de la feina que feren els professionals com Artells, malgrat les reticències dels seus contemporanis. Jané apuntà que, gràcies a l'esforç de professionals com Artells, el català s'ha mantingut com a llengua de cultura fins als nostres dies.

Mercè FELIU i CUBERES

XXXVI Curs de Sociolingüística de la Nucia. 40 anys de la Llei d'Ús i Ensenyament (1983-2023): present i futur de la llengua (10, 11, 24 i 25 de novembre de 2023). — Els dies 10, 11, 24 i 25 de novembre, tingué lloc la XXXVI edició del Curs de Sociolingüística de la Nucia, en